

ДОСЛІДНИЦЬКІ НОТАТКИ

УДК 94(477)

Лідія Нестеренко

З ІСТОРІЇ ОДНОГО ВЧИТЕЛЬСЬКОГО ЛИСТА

На основі архівних джерел у статті показано трагедію життя трьох учителів Горобіївської неповної середньої школи Срібнянського району Чернігівської області Якова Спиридоновича Момота, Ілька Івановича Падалки і Єфрема Семеновича Неділька, які, незважаючи на всі репресивні дії радянської влади проти українців у 20–30-х рр. минулого століття, не побоялися відкрито говорити правду про справжню радянську дійсність. У серпні 1940 р. вони написали до Голови Президії Верховної Ради СРСР М. І. Калініна листа, в якому описали тяжке та голодне життя українського селянства та сільської інтелігенції. 23 липня 1941 р. Військовий трибунал військ НКВС Київської області в м. Чернігові виніс вирок обвинуваченим. Кожного із учителів було позбавлено волі терміном на 10 років, з відбуванням покарання у трудових таборах, а також кожного позбавлено громадських прав терміном на п'ять років.

Ключові слова: Я. С. Момот, І. І. Падалка, Є. С. Неділько, вчителі, антирадянські розмови, листи, кримінальна справа, НКВС, ГУЛАГ, реабілітація.

Криваві репресії в Україні 30-х рр. минулого століття не закінчилися у 1939 р. Вони, на превеликий жаль, продовжились і в наступних десятиліттях, забравши безліч людських життів. Радянська каральна система жорстоко розправлялась з будь-якими проявами інакомислення в довоєнний час, а особливо нещадно вона була під час німецько-радянської війни. Ворогами народу ставали військові, представники робітничого класу, селянства й інтелігенції.

Радянська влада боялась, що із вступом нацистських військ на територію України, значна частина населення перейде на сторону гітлерівців. Особливо це стосувалось людей старшого віку, які пам'ятали всі основні заходи радянської влади, як то: розкуркулення, колективізацію, знищення церков, голодомори, репресії та ін. Тому в перші місяці війни багато заарештованих в Україні було у спільному режимі засуджено і відправлено відбувати покарання до трудових таборів Російської Федерації, а багатьох ув'язнених, якщо вже не було змоги відправити, просто розстріляли. На одній із таких кримінальних справ, яка була в провадженні у слідчому відділі Чернігівського управління НКДБ з 10 квітня по 23 липня 1941 р. ми зупинимось в даній публікації.

Метою даної роботи є показ трагедії життя трьох учителів Горобіївської неповної середньої школи Срібнянського району. Вони в листі до Голови Президії Верховної Ради СРСР М. І. Калініна описали тяжке життя інтелігенції в 30-і рр. минулого століття. Джерельною базою є документи АУ СБУ в Чернігівській області [1], а також публікація В. Парамбуля, внука одного з цих трьох учителів, а саме І. І. Падалки [2]. Подані у статті листи, фрагменти документів із кримінальної справи буде процитовано мовою оригіналу.

10 квітня 1941 р. у Чернігівському обласному управлінні НКДБ було порушено справу №13116/13117. Підставою став лист «різкого контрреволюційного змісту», написаний у серпні 1940 р. і направлений на адресу Президії Верховної Ради СРСР.

© Нестеренко Лідія Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського ОШПО імені К. Д. Ушинського.

Під час проведення слідчих дій було встановлено, що його написав учитель неповної середньої школи с. Горобіївки Срібнянського району Яків Спиридонович Момот. Як дізналось слідство, про написання листа знав ще один учитель цієї школи – Ілько Іванович Падалка. 10 квітня 1941 р. їх обох було заарештовано. Після проведення перших допитів, Я. С. Момот зізнався, що в підготовці листа активну участь брав ще один учитель цієї школи – Єфрем Семенович Неділько. На підставі цього 23 квітня 1941 р. його також заарештували [1, арк.3].

Коротко зупинимося на біографіях цих учителів.

Яків Спиридонович Момот народився в 1890 р. в с. Брагінці Варвинського району в родині селян-бідняків. Його батько – Спиридон Мойсейович Момот, помер у 1912 р. Мати – Марія Олексіївна Лазаренко (дівоче прізвище), померла в 1929 р. До подій 1917 р. родина володіла 5 га землі.

Яків Спиридонович здобув середню освіту. Впродовж життя закінчив сільську школу, 2 курси реального училища, курс вечірнього технікуму, курси з іноземної мови.

У 1912–1914 рр. служив у царській армії. Спершу був рядовим, а згодом йому присвоїли чин молодшого унтер-офіцера. З 1914 – по 1921 рр. потрапив у полон, перебував у Німеччині. Військовий табір, де перебував Я. С. Момот, знаходився біля м. Губен.

Я. С. Момот

Я. С. Момот у 1936 р.

Після повернення додому, Яків Спиридонович одружився з Надією Якимівною Лимар. Родина виховувала двох дітей.

До 1929 р. займався сільським господарством. У користуванні було 3 га землі. Родина тримала корову й коня.

На час арешту проживав з родиною у с. Горобіївка Срібнянського району, де з 1938 р. працював учителем німецької мови в неповній середній школі. На момент арешту батька доньці Олені виповнилося 18 років, а сину Івану – 14 років. Вони ще навчалися [1, арк.9–10 зв., 20, 73].

Ілько Іванович Падалка народився у 1887 р. в с. Горобіївка Срібнянського району, в родині селян-середняків. Його батько – Іван Іванович Падалка, помер у 1923 р. Мати – Єфросинія Антонівна Заїка (дівоче прізвище), померла в 1900 р. У 1904 р. закінчив Гурбинську школу. З 1911 по 1912 р. керував церковним хором у с. Курмани Недригайлівського району Сумської області.

Після досягнення повноліття, Ілько Іванович одружився з Зінаїдою Іванівною Назаренко. У 1914 р. у родині народилась донька Галина.

З 1914 по 1917 р. перебував на військовій службі в царській армії. До 1916 р. був рядовим. У травні 1916 р. його було відправлено на навчання до м. Чугуїв, у школу

*І. І. Падалка в царській армії
(1914–1917 рр.)*

І. І. Падалка у 1940 р.

прапорщиків, яку він закінчив у жовтні. Після навчання Ілька Івановича направили на службу до Одеського військового округу, а звітти він отримав призначення продовжувати службу в м. Феодосія. У зв'язку з хворобою, влітку 1917 р. чоловік отримав відпустку, і до армії вже не повернувся. Закінчив службу в чині прапорщика.

До грудня 1917 р. перебував на лікуванні у Прилуцькому госпіталі. Після одужання повернувся додому. У лютому 1918 р. його направили вчителювати в с. Довгалівку Талалаївського району, де він і пропрацював до літа. Під час літніх канікул 1918 р. повернувся до родини в с. Горобіївку.

Під час призову до армії Денікіна Ілько Іванович утік у с. Голубівку Прилуцького району і там проживав у Михайла Трохимовича Марченка. Через певний час повернувся додому і проживав у селі до 1920 р., коли його призвали служити до лав Червоної Армії. У 1921 р., після демобілізації, його відправили на роботу інструктором по бджільництву до Прилуцького земвідділу.

Із 1922 р. і до самого арешту працював учителем у Горобіївській неповній середній школі. У 1920–1923 рр. у подружжя народилося ще 2 дітей [1, арк.70–72]. До 1929 р. родина володіла 3,5 га землі, тримала в господарстві корову.

На момент арешту батька старша донька Галина працювала вчителькою в Іванківській середній школі, 21-річна донька Валентина – вчителькою в Горобіївській неповній середній школі, 18-річний син Віталій – вчителем у с. Навози Михайло-Коцюбинського району [1, арк.58–59].

Єфрем Семенович Неділько народився у 1894 р. в с. Горобіївка Срібнянського району у родині селян. До 1917 р. у родині було більше 3 десятин землі.

Після закінчення школи у 1915 р. юнак закінчив учительську семінарію. У 1915–1916 рр. служив в царській армії рядовим. Після закінчення школи прапорщиків він став служити прапорщиком. Як зазначив свідок І. П. Даниленко, за службу Є. С. Неділько отримав орден «Станіслава» [1, арк.182].

У грудні 1917 р. чоловік демобілізувався і повернувся додому в с. Горобіївка. До 1 вересня 1918 р. проживав із батьками і займався сільським господарством.

Дружиною Єфрема Семеновича стала Марія Федорівна Заїка (дівоче прізвище). У родині народилося двоє синів: Микола (1918 р. н.) та Володимир (1920 р. н.).

З 1 вересня 1918 р. по направленню Прилуцького відділу народної освіти поїхав працювати вчителем у початкову школу в с. Рибці Прилуцького району.

З вересня 1920 по 1924 р. працював учителем у с. Горобіївка. З 1924 по 1926 р. працював у Срібнянській школі «малограмотних» [1, арк.130].

Єфрем Семенович Неділько

Є. С. Неділько у 1940 р.

З 1926 р. і до арешту (у квітні 1941 р.) працював учителем української та російської мови Горобіївської неповної середньої школи. Вчився заочно на 2 курсі «мовно-літературного факультету Ніжинського держпедінституту» [1, арк. 203].

Сини в цей час уже служили в лавах Червоної армії: Микола перебував на ст. Титовка Мурманської області, а Володимир – у Куйбишеві [1, арк.120–121].

Як видно, напередодні війни Яків Спиридонович Момот, Ілько Іванович Падалка і Єфрем Семенович Неділько працювали вчителями Горобіївської неповної середньої школи. Останні два вчителі знали один одного з дитинства, оскільки були уродженцями с. Горобіївки. Всі три вчителі були майже ровесниками. Вони пройшли службу в царській армії, стали свідками встановлення радянської влади в Україні, пережили колективізацію, стали очевидцями двох голодоморів та пережили інші життєві випробування. Одним словом, мали великий життєвий досвід. Адже в 1940 р. наймолодшому Є. С. Недільку виповнилося 46 років. А двоє його колег вже відзначили піввіковий ювілей.

У квітні – травні 1941 р. начальник слідчої частини УНКДБ, лейтенант держбезпеки Григоренко, начальник Срібнянського РВ НКВС, інтендант 3-го рангу Продан та оперуповноважений Срібнянського РВ НКВС Хоменко* провели ряд допитів свідків по справі.

Ними було допитано директора Дейманівської неповної середньої школи Івана Павловича Федоренка, директора Горобіївської неповної середньої школи Євдокію Миколаївну Мостову та вчителів цієї школи Дмитра Платоновича Триноса, Марію Іванівну Остах, Никифора Фадейовича Ігнатенка, Івана Платоновича Даниленка та ін.

На основі свідчень було доведено, що у розмовах з колегами (особливо молодими) часто вчителі згадували свою молодість, старе (дорадянське) життя, порівнюючи його із сучасним. Зрівнювали рівень життя, ціни, заробітну плату, якість товарів, послуг тощо.

Так, **Я. С. Момот** дуже часто у колективі із захопленням розповідав про порядок в Німеччині, особливо в таборах, де він перебував кілька років [1, арк. 159 зв.]. «В Германії лучший корм дают худобе, чем у нас едят люди», – порівнював Україну з Німеччиною Яків Спиридонович. І відзначав, що «в Німеччині рівень культури далеко вищий ніж у нас, що в кінцевому рахунку життя в Німеччині краще, ніж у нас по всім галузям» [1, арк. 172 зв. – 173].

І. І. Падалка в присутності колег неодноразово розповідав про своє вчительське життя при царизмі. За одними даними тоді він отримував 7 крб [1, арк. 176], за іншими даними – 18 руб. на місяць, жив на ці кошти сам і утримував собаку. А нині лише на одне харчування витрачав 150 руб. [1, арк. 145].

* У документі імена відсутні

Піддавав він критиці якість і вартість сучасного одягу. При царизмі він мав завжди три костюми, а тепер він не може пошити собі й одного костюма, а якщо і є матерія, то не такої якості, як раніше [1, арк. 181 зв.]. За пальто він раніше заплатив 28 руб. і носив його 28 років. А нині купив пальто за 400 руб. і одягав його лише 2 роки. Підсумовував Ілько Іванович тим, що зараз радянський карбованець нічого не коштує, і нині вчителям дуже мало платять грошей [1, арк. 145, 167 зв.].

Свідок І. П. Федоренко також пригадав випадок, який стався весною 1939 р. Тоді І. І. Падалці, який стояв у черзі, не вистачило хліба. Ілько Іванович почав бити себе в груди і кричати на продавця: «Ты отдай мне хлеб, я его никогда не наедаюсь» [1, арк. 163 зв.].

У 1941 р. Ілько Іванович склав список вчителів, які потребували одягу, і пішов у контору кооперації вимагати товар. У присутності багатьох людей І. І. Падалка підняв напівпальто і сказав: «Смотрите Советский учитель не имеет штанов». Потім почав запитувати, чи отримає він штани з цього привезення товару [1, арк. 172 зв.].

І. П. Федоренко також вказав на те, що у своїх розмовах І. І. Падалка не оминав і політичні теми. Коли Ілько Іванович дізнався, що до бюлетенів на вибори депутатів до Верховної Ради СРСР у 1937 р. було внесено лише одну кандидатуру, він сказав: «Це не выборы до Верховного Совета, а просто назначения» [1, арк. 163 зв.].

Висловлював учитель своє незадоволення і постановою щодо введення оплати за навчання в ВНЗ. Цією постановою, на думку Ілька Івановича, закривався доступ для дітей робітників і селян до вступу і навчання в ВНЗ [1, арк. 196].

Часто в колективі І. І. Падалка розповідав про календар Брюсова. Як зазначав Ілько Іванович, у багатьох питаннях прогнози астролога співпадали з дійсністю. На 1940 р. в календарі передбачено «велику бійню і голод». І застерігав, що цього потрібно чекати [1, арк. 167 зв.].

У 1940 р. він виражав своє невдоволення розповсюдженням лотерей серед вчителів школи. Як зазначила вчителька школи М. І. Остах: «<...> Сам долго спорился не брал, пока учителя предложили, что если Вы Илья Иванович не будете брать, то мы сами разберем, только прекратите разговоры. Против лотереи Падалка выступал со своей дочерью Валентиной. И наконец, как он так и дочь с большим недовольством взяли лотереей самые последние <...>» [1, арк. 172 зв.].

Із свідчення І. П. Даниленка дізнаємося, що в жовтні 1940 р. І. І. Падалці запропонували створити при школі хор, адже у царські часи він керував церковним хором і має досвід роботи. Але Ілько Іванович від цього доручення відмовився і заявив: «Как Рябка кормят, так он и брешет» [1, арк. 181 зв.].

У цілому, як зазначали колеги, І. І. Падалка ухилявся від виконання різноманітних громадських доручень. У червні 1940 р. на зборах педагогічного колективу, на яких відзначали відмінників учителів, він виставив і свою кандидатуру. Після того, як вчителі зауважили на те, що він байдужий до громадських доручень, Ілько Іванович відповів: «**Ні за що агитировать, людям самим видно. Вже воно усім надоіло**» [1, арк. 167 зв., 181–181 зв.].

Що стосується **Є. С. Неділька**, то його колеги називали не багатослівним. Як зазначав Д. П. Тринос, то він «<...> в разговорах поддерживал ПАДАЛКУ, соглашался с его мнениями, но сам бодем скупо себя держал <...>» [1, арк. 167 зв.]. І. П. Федоренко також підтвердив, що «<...> Недилько меньше высказывался прямо, но всегда поддерживал ПАДАЛКУ по всех суждениях о плохой жизни в настоящее время <...>» [1, арк. 163 зв.].

Є. С. Неділько також ухилявся від виконання різноманітних завдань. Так, у лютому 1941 р. він зірвав військове змагання, яке було доручено йому провести директором школи. У характеристиці, поданій завідуючим Срібнянським ВНО на нього, читаємо: «<...> Доручення директора школы тов. Мостовой игнорировал і часто не виконував. На громадській роботі в селі не працював <...>» [1, арк. 203 зв.].

Варто відзначити, що в класах, де були керівниками **Є. С. Неділько** та **І. І. Падалка**, звучала учнівська критика дій радянської влади. Як відмітив завідуючий педшколи І. П. Даниленко, що Є. С. Неділько з учнями не вів роз'яснювальної роботи.

Підтвердженням цьому є кілька прикладів. У лютому 1941 р. вчитель поділився з колегами про один із епізодів уроку. Коли він (Єфрем Семенович) розповідав учням про «радісне і щасливе життя нашого народу», то учні його запитали: «Де ж це радісне життя»? На що вчитель погодився з учнями [1, арк. 181 зв.].

Є. С. Неділько також говорив, що на уроці української мови учень І. Я. Пододаш розшифрував абрєвіатуру СССР наступним чином: «Свои собаки себя рвут». І. І. Падалка і Є. С. Неділько захоплювались цим вчинком учня [1, арк. 167 зв.].

Учні І. І. Падалки також відмічали, що нема хліба у населення і що вчитель отримує 100 г хліба [1, арк. 172].

Одного разу, в лютому 1940 р. І. І. Падалка, прийшовши із уроку економічної географії, попередив колег про те, що на політичні теми з учнями потрібно говорити якнайменше. Адже учні задавали такі запитання, що на них не можна відповідати, оскільки «вони – учні знають справжнє життя». І навіть приклад з уроку. Коли він (Ілько Іванович) розповідав про збільшення виробництва цукру в Україні, учні його запитали: «А чого ж немає цукру?» [1, арк. 181 зв.].

У своїх свідченнях деякі вчителі нейтрально висловлювались щодо заарештованих, а окремі ж – часто давали негативну характеристику своїм колегам. Так, І. П. Даниленко зазначив: «<...> ПАДАЛКА с политической стороны, безусловно, являлся ненадежным <...>, <...> НЕДИЛЬКО Ефрем Семёнович к работе относился неряшливо, за что имел неоднократные замечания <...>», а <...> МОМОТ, как учитель – был слабый <...>» [1, арк. 181–182].

У цілому свідки показали, що їхні колеги були слабкими, безініціативними та неблагонадійними вчителями.

Листи

Проаналізувавши життя інтелігенції у 20-30-ті рр. ХХ ст., у січні 1940 р. вчителями Горобіївської школи було підготовлено колективного листа до районної ради і винесено на обговорення в педагогічний колектив. Ініціаторами були І. І. Падалка та Є. С. Неділько. Як засвідчили колеги, І. І. Падалка запропонував присутнім вчителям написати листа, в якому описати «становище справ», а Є. С. Неділько його написав [1, арк. 167, 172 зв., 176 зв.].

Одним із питань, порушених у зверненні, було погане забезпечення вчителів хлібом. Після ознайомлення педагогічного колективу з текстом, директор школи Є. М. Мостова заборонила його відправляти. Не підписали листа і самі вчителі. Лист було знищено. Обидва ініціатори були незадоволені реакцією колег [1, арк. 132, 145, 159 зв., 167, 176 зв.].

Пізніше було підготовлено іншого листа і відправлено до Президії Верховної Ради СРСР. Варто відзначити мужність вчителів, які не побоялися згадати в листі про голодомор 1932–1933 рр., від якого, на їхню думку, в Україні померло більше 2-х мільйонів. Автори також охарактеризували ситуацію, яка склалася в Україні в 1939–1940 рр., коли населення також бідувало. «<...> Большинство областей УССР форменным образом голодали. Посбыли все тряпки на рынке чуть не даром, а мука от марта месяца и до это время на рынке стоит 130–140 рублей пуд <...>», – написали вчителі [1, арк. 205].

Вчителі також порівняли свою заробітну плату із цінами на основні продукти. Ось як вони описали своє становище: «<...> Учитель получает 100 гр. хлеба на день, а если он получит 300 гр. в месяц и ему надо купить 3 пуда муки за 390 руб., сало 80 руб. кг., пшено 180 руб. что же он делает этот учитель, голодает бедняжка во всю. Сидеть бы над картошкой, да и той нет <...>», – читаємо в листі [1, арк. 206].

Наприкінці документа дописувачі застерігали представників влади від самовпевненості, а також прохали змінити політику керівництва: «<...> Вы пишете, что Вы сильны. У нас сильный тыл. Ошибаетесь товарищи, тыл Ваш очень и очень слабый. Надо сменить политику руководства. Обеспечить всем нормальную жизнь, тогда он будет сильный. Если же Вы этого не сделаете, то Вы в скором будущем потерпите крах от Ваших избирателей. Такое руководство: только для себя никуда не годится. Учтите товарищи это письмо и делайте так, как Вам говорят, а только лишь для себя <...>» [1, арк. 206 зв.].

Про авторство листа говорити майже через 80 років досить складно, адже в кінці прізвище відсутнє. Його закінчено наступними словами: «Колхозник бедняк, 10 лет работаю в колхозе. 23-й год дожидал ваших обещаний и не видел улучшения, только ухудшение. Решил написать правду. С приветом к вам колхозник. 5/VIII-40 г.» [1, арк. 206 зв.].

До основного листа було написано також і додаток «добавление», в якому вчителі проаналізували останні урядові документи про забезпечення селян землею та збір і заготівлю сільськогосподарських продуктів, корупцію, суддів. Ось як дописувачі охарактеризували злиденне майбутнє колгоспників у 1941 році: «<...> Мы видим здесь, что мы были голодные в этом году и на следующий год нас ожидает эта же судьба. В первую очередь выплотит государству, создать разные фонды доброкачественным зернам, а Вам товарищи колхозники послед, что останется и сколько останется, а если ничего, вы можете работать и без хлеба. Это же полное издевательство. Почему же Вы и рабочие получаете оклад жалования, а почему нет нормы колхознику 3–4 кг. на трудодень, а 800 гр., 1 кгр. или 1,5 кг. Почему колхозник работает и не знает сколько он зарабатывает. За частую он работает даром <...>» [1, арк. 207–207 зв.].

Авторами також охарактеризовано скрутне становище не лише селян, а й робітників. Піддано критиці і продажність судів, які прикривають злочинні дії представників влади. «<...> Чьиже это деньги, да это же мозолястой руки рабочего и колхозника. Он бедный, полуголодный, полуголый, работает и все отдает вам. Вы их воруете, судьи судят вас в одни двери выпускают, а в другие выпускают, потому, что они тоже воры <...>», – читаємо в додатку до листа [1, арк. 207 зв.].

У цілому листа було написано у гнівному тоні, хоча до членів Президії Верховної Ради автори звертаються через слово «товарищи». У листі зустрічаються різкі фрази, такі як: «вы сыты по горло и обеспечены деньгами», «вы поглухли и не слышите стона масс», «не рисуйте нам ваших прекрасных достижений, а напишите правду за нас, ибо мы видим только вранье», «судьи <...> тоже воры» та ін. [1, арк. 207–210 зв.].

Дописувачі гнівно засудили доповідь М. С. Хрущова про садівництво, в якій прозвучала теза про багате життя селянства. «Вот тов. ХРУЩОВ выступал с докладом после постановления дерево-посадки на огородах, у него повернулся язык говорит, что колхозник кушает сало с салом ему захочется и яблоко скушать. **Разве он не знает, что на Украине большинство колхозников не имеют куска хлеба, прекрасно знает, но у него хватило нахальства это сказать**», – знаходимо у додатку до листа [1, арк. 209 – 209 зв.]. Детально ознайомитись із змістом усього листа можна у **додатку А**.

Як уже зазначалось, 14 квітня 1941 р. звинувачення у підготовці та відправленні листа контрреволюційного змісту до Президії Верховної Ради СРСР було пред'явлено Я. С. Момоту. Спершу свою причетність він не визнавав, але згодом вже в кінці першого допиту він визнав власну провину [1, арк. 21].

У ході розслідування було з'ясовано, що незадоволення діями Радянської влади звучали із вуст ще двох колег Я. С. Момота, а саме: І. І. Падалки та Є. С. Неділька. 15 квітня затриманий повідомив наступне: «<...> Эти лица систематически высказывали недовольство мероприятиями Советской власти и Коммунистической Партии. ПАДАЛКА часто среди учителей «демонстрировал» свои латанные брюки, заявляя: «неужели Советская власть не может обеспечить учителей мануфактурой» между тем, как у ПАДАЛКИ были не одни брюки. В неоднократных беседах с ПАДАЛКОЙ последний заявлял, что Советская власть страной неправильно руководит, такие же заявления были и со стороны НЕДЕЛЬКО <...>» [1, арк. 27].

Згідно з показаннями Я. С. Момота, приводом до написання листа стало **скрутне матеріальне становище**. Ось як він описав цю подію: «<...> В 1940 году во время летнего отпуска мне не обходимо было купить продукты, но в этот период денег у меня не оказалось. Возле школы я встретил НЕДИЛЬКО и ПАДАЛКУ и у первого попросил занять мне 100 рублей. Присутствовавший тогда ПАДАЛКА засмеялся и говорит: «учитель, а денег нету», и после этого заявил «Вы бы написали заявление на имя Верховного Совета и хорошенское заявление». На это я ПАДАЛКЕ ответил,

что я не специалист писать заявления и никогда их не писал. Продолжая дальше разговор ПАДАЛКА мне заявил: «Я знаю как нужно написать, а НЕДЕЛЬКО еще лучше знает, мы тебе продиктуем.

После этого Падалка спросил, есть ли у меня блокнот, и получив от меня утвердительный ответ, сев на лавочку возле школы, первый ПАДАЛКА, а потом НЕДИЛЬКО начали диктовать мне письмо на имя Председателя Президиума Верховного Совета СССР. Письмо было продиктовано в явно контрреволюционном духе, больше диктовал содержание письма НЕДЕЛЬКО <...>» [1, арк. 28].

Проте на допиті, який відбувся 16 квітня 1941 р., І. І. Падалка свою причетність до написання листа заперечив. Також він заперечив і факт позики Я. С. Момотом 100 крб у Є. С. Неділька [1, арк. 84]. Але пізніше почав співробітничати зі слідством.

23 квітня 1941 р. Є. С. Неділько повідомив слідству, що в педагогічному колективі у 1939–1940 рр. обговорювалося питання про відправлення колективного листа до Верховної Ради. Але його так і не було відправлено. Свою причетність до написання листа він не підтвердив [1, арк.132–133]. 22 травня він зізнався, що в червні-липні 1940 р. разом із І. І. Падалкою допомагали Я. С. Момоту скласти чорновий варіант листа [1, арк.142].

Варто також відзначити громадянську позицію Я. С. Момота. Перебуваючи у в'язниці в переддень та на початку німецько-радянської війни, він не залишив своїх переконань. Він чесно зізнавався співкамерникам Ю. Т. Булаху, Янсону, Колесникову, що був заарештований за вихвалання життя в Німеччині, де перебував у полоні з 1914 до 1921 рр.

У самий переддень війни, на допитах 20 і 21 червня 1941 р., співкамерник Я. С. Момота Ю. Т. Булах (уродженець с. Пушкіно Вороб'ївської сільської ради Любецького р-ну, житель м. Чернігова) дав вичерпні свідчення проти першого [1, арк. 49–50 зв.]. Наведемо деякі фрагменти з протоколів допитів Ю. Т. Булаха, в яких він описав зміст антирадянських висловлювань Я. С. Момота

Яків Спиридонович розповідав, що німці довіряли йому, і він сам їздив отримувати для полонених обмундирування та ін. Чоловік дуже шкодував, що повернувся на батьківщину. Він систематично розповідав, що німецькі селяни мають багато землі, гарні споруди, коней, інвентар. Заможно жили і два його товариші, з якими він там товаришував, і після повернення додому листувався з ними ще до 1930 р. Один товариш мав власного млина, а інший – шкіряний завод. Як підсумовував Яків Спиридонович: «<...> Оба живут харашо, багато, а в СССР жизнь плохая <...>» [1, арк. 49]. Підтверджував він цю тезу розповіддю про скрутне життя селян, які незадоволені діями радянської влади: «<...> Раньше были дворяне – тогда было плохо только некоторым крестьянам, а сейчас при Советской власти всем крестьянам в несколько раз хуже <...>» [1, арк. 50].

У розмовах він піддавав також критиці й комуністів, що живуть за рахунок селянства. Стосовно їхніх високих зарплат він висловився так: «<...> Они сами себя награждают по 100 000 руб., орденами. Раньше были дворяне, сейчас коммунисты – разницы никакой нет <...>» [1, арк. 50–50 зв.].

Яків Спиридонович мав свою думку стосовно репресій, які в Україні набули найбільшого розмаху в 1937–1939 рр. «<...> Они коммунисты боятся выпустить из своих рук престол, и поэтому за правду арестовывают людей, но это им не поможет <...>», – говорив він [1, арк. 50]. Заарештований шкодував, що свого часу стара влада так м'яко обійшлася з більшовиками: «Я ругаю старое правительство и буржуазию, что они так мяко обошлись с ЛЕНИНЫМ и СТАЛИНЫМ, а если бы они так сделали, как делают большевики, так ничего бы этого и не было бы. А то старое правительство наделало себе и людям – жить невозможно» [1, арк. 50 зв.].

Із свідчень Ю. Т. Булаха дізнаємося, що особливо негативно заарештований відносився до співробітників НКДБ, називаючи їх жандармами, звірами та ін. Обурювало чоловіка і засилля євреїв у владі: «<...> Они везде, в тюрьме начальниками, в НКВД, а нужно бить палкой и гнать <...>» [1, арк.49 зв.].

Яків Спиридонович жваво брав участь у розмовах щодо воєнних подій Другої сві-

тової війни, особливо конфлікту між Англією та Німеччиною, радів успіхам останньої. Також передбачав і німецько-радянську війну, де буде воювати молодь, а українське селянство буде спостерігати, т. я. воно незадоволене реформами радянської влади. Він також висловлював свої прогнози про перехід під час війни частини українців на сторону німців.

Під час однієї з розмов про те, що Німеччина ввела до Фінляндії 12 тис. військових, Яків Спиридонович висловився так: «<...> Немец в Финляндию ввел не только 12 тыс., а может 100 тыс. Всё это готовится против Советского Союза. Хотя бы скорее была война. Довольно им коммунистам властвовать <...>» [1, арк. 50].

Незважаючи на арешт, численні допити, а можливо, й побиття, І. І. Падалка та Є. С. Неділько також не змінили своїх громадських позицій. Перебуваючи під арештом, І. І. Падалка висловлював свою справжню позицію стосовно радянського способу життя і умовляв заарештованих не давати правильних свідчень на допитах [1, арк. 96–106, 224 зв.].

Є. С. Неділько порівнював умови життя населення в Німеччині та СРСР, вихваляв першу, описував справжню радянську дійсність, позитивно оцінював діяльність М. Бухаріна. У розмовах наголошував, що народні маси не довіряють владі, що партія відірвалась від народу [1, арк. 151–152, 224 зв., 264]. Свідок П. В. Серій вказував, що напередодні війни, в розмовах серед ув'язнених, Неділько говорив: «<...> Гитлер крепкий и хитрый. Не удалось ему втянуть нас в войну, так он заключил с нами договор и втянул в экономическую войну, создаёт у нас двойную войну, голод и недовольство масс существующим строем <...>» [1, арк. 264].

1 липня 1941 р. начальник слідчої частини УНКДБ у Чернігівській області лейтенант держбезпеки Григоренко підписав звинувачення Я. С. Момоту, І. І. Падалці, Є. С. Недільку по ст. 54-10 ч. II і ст. 55 КК УРСР у тому, що:

1. Спільно написали і направили на адресу Голови Президії Верховної Ради СРСР листа різкого контрреволюційного змісту;

2. Будучи вороже налаштованими по відношенню до Радянської влади, систематично серед оточуючих проводили антирадянську агітацію, направлену на дискредитацію існуючого ладу і на вихвалення фашистської Німеччини;

3. Будучи заарештованими, своєї ворожої діяльності не припинили і серед ув'язнених проводили розкладницьку антирадянську діяльність, а саме у злочинах, передбачених ст. 54-10 ч. II і ст. 55 КК УРСР.

У документі також зазначалося, що після проведення допитів звинувачений Я. С. Момот винним себе визнав, а звинувачений І. І. Падалка визнав себе винним частково. Обвинувачений Є. С. Неділько, відкидаючи пред'явлене йому звинувачення, признав факт, коли вони разом із І. І. Падалкою диктували листа Я. С. Момоту, але він не був контрреволюційного змісту. Наступного дня обвинувачення було затверджено начальником УНКДБ у Чернігівській області лейтенантом держбезпеки Белим [1, арк. 224–225 зв.].

23 липня 1941 р. Військовий трибунал військ НКВС Київської області в м. Чернігові у складі трьох військових юристів Фейтеля (голови), двох членів Прими та Кирюшина, на закритому судовому засіданні, без участі представників звинувачення та захисту розглянули дану справу. Згідно з ч. I ст. 54-10 КК УРСР Я. С. Момота, І. І. Падалку, Є. С. Неділька було позбавлено волі терміном на 10 років з відбуванням покарання у трудових таборах. Згідно з п. «а», «б» і «в» ст. 29 всіх трьох позбавили громадських прав терміном на п'ять років. По ст. 54-11 їх всіх було помилувано, тобто наявність у діяч підсудних організаційної контрреволюційної діяльності досудовим слідством не було встановлено.

Початковий термін відбування покарання для Я. С. Момота та І. І. Падалки було визначено з 10 квітня 1941 р., а для Є. С. Неділька – 23 квітня. Вирок було винесено як остаточний і касаційному перегляду він не підлягав [1, арк. 255–256].

У кримінальній справі відсутні будь-які подальші документи із Чернігівської в'язниці, з таборів, у яких були б зазначені дані про терміни та місце перебування засуджених, час звільнення, у цілому подальшу долю цих трьох людей. Проте нині пов-

ністю невідомою залишається лише подальша доля Я. С. Момота. Віталій Парамбуль, внук І. І. Падалки, про свого дідуся написав дуже скупо: «<...> Я не знаю, як склалася доля колег мого діда – Якова Спиридоновича Момота і Єфрема Семеновича Неділька, але доля мого діда склалася трагічно – з таборів він не повернувся <...>» [2, с.3].

В. Парамбуль, досліджуючи життя свого діда, не помітив чи просто не звернув уваги на ще одного листа, який зберігається у кримінальній справі. Це лист Є. С. Неділька до Верховного Суду УРСР. Зупинимось на ньому детально, адже він проливає деяке світло на справу.

Після відбування покарання Є. С. Неділько повернувся додому в с. Горобіївка Срібнянського району. Під час «хрущовської відлиги», коли було засуджено культ особи Й. Сталіна, 67-річний Єфрем Семенович зробив спробу повернути своє добре ім'я. 9 січня 1962 р. він написав листа до Верховного Суду УРСР, в якому коротко описав причину свого ув'язнення та просив переглянути кримінальну справу та його реабілітувати. Автор зазначив, що у 1940 р. листа до Президії Верховної Ради СРСР написав один його колега Я. С. Момот, а під час жорстоких побиттів на допитах його змусили назвати своїми співучасниками І. І. Падалку та його (Є. С. Неділька). «<...> Его было арестовано и жестокими пытками, как он потом говорил мне, заставили его сказать неправду «да» т.е. участвовал в составлении письма Неделько и другой мой коллега Падалка, хотя я лично в то время был на лечении в Прилуцкой водолечебнице и никак не мог участвовать в составлении письма. Но никакие справки лечебницы, никакие оправдания – ничто не могло содействовать освобождению из под ареста, хотя всем было известно, что я в этом не был замешан и не виноват <...>», – читаємо в листі [1, арк. 259].

Одним реченням автор описав суд та місце, де вони відбували покарання. Це Богослов табір, що знаходиться у Свердловській області. У листі відсутня інформація про час перебування та подальшу долю колег, проте, як зазначив автор, сам він там пробув до 1954 р. (згідно з вироком мав би звільнитися ще в 1951 р.). За ці роки чоловік утратив здоров'я, сильно постарів, утратив родину та роботу по професії.

У кінці листа Єфрем Семенович просив Верховний Суд переглянути справу та реабілітувати його, щоб хоч на кінець життя позити «чистим і незаплямованим громадянином суспільства, яке буде світле майбутнє» [1, арк. 259 зв. – 260]. З повним змістом листа можна ознайомитися в **додатку Б**.

У лютому 1962 р. кримінальну справу № 13116/13117 було розглянуто помічником прокурора Чернігівської області по нагляду за слідством, радником юстиції В. Циганенко. 26 лютого прокурор Чернігівської області, радник юстиції М. Єреп затвердив постанову від 24 лютого 1962 р., згідно з якою прохання Є. С. Неділька про реабілітацію було відхилено [1, арк. 261–265].

17 квітня 1991 р. в УРСР було видано Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні». 26 вересня 1991 р. заступником прокурора Чернігівської області, державним радником юстиції 3 класу Н. І. Даценко* були затверджені документи про реабілітацію Я. С. Момота, І. І. Падалки та Є. С. Неділька [1, арк. 266–268]. Аж через півстоліття кримінальну справу № 13116/13117 нарешті було закрито.

На сьогоднішній день, коли минуло більше ніж 75 років після згаданих подій, не можливо встановити справжнє авторство даного листа. Є кілька варіантів відповіді. Можливо, його написав один Я. С. Момот, а після жорстоких побиттів його змусили надати слідству неправдиві свідчення на товаришів. А можливе і те, що чорновий варіант документа було складено трьома авторами, а чистовий варіант переписав сам Я. С. Момот. Адже написати першого листа, який було знищено у січні 1940 р., запропоновано І. І. Падалкою, а його автором став Є. С. Неділько. Можливий і третій варіант, що чорнового листа написали Я. С. Момот з І. І. Падалкою удвох, чистовик переписав Я. С. Момот, бо Є. С. Неділько, як він сам зазначив, у той час перебував на лікуванні в Прилуках. На жаль, це вже так і залишиться загадкою.

Проте в цей неспокійний час для нас важливе інше. Це – мужність і громадянська позиція цих людей. Незважаючи на всі репресивні дії радянської влади проти укра-

* прізвище та ініціали подано російською мовою, т.я. саме цією мовою написано документ.

інців у 20–30-х рр. минулого століття, ці три прості сільські вчителі не побоялись відкрито говорити, а й згодом написати правду про справжню радянську дійсність: важке та голодне життя українського селянства, низькі вчительські зарплати, назвати владу глухою, М. Хрущова – нахабою, вибори депутатів до Верховної Ради СРСР 1937 р. – призначенням, суддів – злодіями, здобутки радянської влади – брехнею та ін.

Автори листа ще у 1940 р. вказали, що від голодомору 1932–1933 р. в Україні загинуло більше 2 млн чоловік, розповіли й про надзвичайно скрутне становище в Україні у 1939–1940 рр., яке ледь не переросло в новий голод. А ми про це дізнались та відкрито заговорили вже в часи незалежності України, бо в радянську добу влада вміло приховувала свої багаточисельні злочини.

P.S. Нині в Україні відзначається 80-а річниця з часу репресій в Україні 1937–1938 рр., від яких потерпіли сотні тисяч українців. І на сьогоднішній день достеменно невідомо справжня кількість репресованих. Кілька довгих десятиліть незаслужено залишались забутими сотні тисяч осіб, більшість яких було фізично знищено чи ув'язнено в безмежному ГУЛАГу за постановами горезвісних «трійок».

В останні роки, після виведення частини документів з-під грифу «цілковито таємно», історики лише розпочали детально розглядати кримінальні справи на репресованих, аналізувати їхні долі, повертати для історії та нащадків їхні імена. І це наш святий обов'язок як перед потерпілими, так й у цілому перед історією. Адже нація, яка не знає своєї історії, просто приречена.

Додаток А

**Лист до Президії Верховної ради СРСР
Здравствуйте дорогой тов. Михаил Иванович**

Вы как председатель през. Верховного Совета, и прошу Вас прочитать это письмо през. Верховного Совета.

Товарищи. Дело в следующем:

Вы нам пишете ежедневно о счастливой и замужней жизни трудящихся. Но где эта жизнь, мы ее не видим. Трудящиеся массы завоевали счастливую жизнь Вам, но не себе. Все Ваши постановления направлены только для сильнейшего угнетения масс и такого угнетения не знает история в мире. Мы не забыли 1933 г. когда на Украине померло с голоду больше 2-х миллионов, да и в этом году чуть-чуть этого не было. Большинство областей УССР форменным образом голодали. Посбыли все тряпки на рынке чуть не даром, а мука от марта месяца и до это время на рынке стоит 130–140 рублей пуд. Куда-же Вы смотрите товарищи. Зачем Вы забрали хлеб подчистую? Почему в других республиках довольно хлеба. Почему в Казахстане молотят хлеб 1938–1939 г.г.

У нас в Днепропетровской и Запорожской областях трещат амбары с хлебом, но повезти его нам по жизненной дороге нельзя через штрафы и аресты. Мы платили за автомашину 320 руб., расстояние 500 клм., представила она нам 2 тонны хлеба. Рожь там стоила 20 руб. пуд, а доставка 27 руб. пуд. К Вам были сигналы про это. Многие писали товарищу СТАЛИНУ, но какие же были результаты с Вашей стороны плачевные, для того, кто обращался к Вам. Вам никому не хотелось оставить Кремль, приехать и проверить факты, дать соответствующие указания. Вы отсылали в область эти письма, а с области приезжал представитель, вздергивал того, кто писал, снимал с работы ставил в известность ЦПУ как контрреволюционера. Нельзя было сделать переброску хлеба с обильной стороны, туда где его нет.

Можно, но Вы не хотели это сделать. С этого факта мы уже видим Вашу сердечность. Надо напомнить старинную пословицу, что «Сыт голодному не верит». Вы сыты по горло и обеспечены деньгами. Вы имеете власть в своих руках и в своих руках все. Вы берете с первого снопа в нас обмолота зерна, и не видите, и не слышите как колхозник убрал эти снопы совершенно без куска хлеба. Дальше возьмем мы служащих. Кто установил такие нормы хлеба как у нас. Например: 4 едока получают 10-11 клгр. на месяц. Товарищи, да это не на три дня, а на месяц, это позор. Где же наше богатство и за что же мы работаем. Еще тов. Ленин сказал: «Что надо поднять учителя

на такой ступень высоты, на каком он не стоял и не будет стоять в капиталистических странах». Вот Вы и выполнили завещание В.Ильича – учитель получает 100 гр. хлеба на день, а если он получит 300гр. в месяц и ему надо купить 3 пуда муки за 390 руб., сало 80 руб. кг., пшено 180 руб. что же он делает этот учитель, голодает бедняжка во всю. Сидеть бы над картошкой, да и той нет. Как же этот учитель пойдет голодный, голодному колхознику агитировать наши постановления, да хотя он и пойдет, колхозники не верят этим постановлениям. Говорят: «Это вранье» – мы слушали эти басни много лет, а жизни нет. Никакого улучшения, а только ухудшение. Басни соловьев не кормят. Вы пишите, что Вы сильны. У нас сильный тыл. Ошибаетесь товарищи, тыл Ваш очень и очень слабый. Надо сменить политику руководства. Обеспечить всем нормальную жизнь, тогда он будет сильный. Если же Вы этого не сделаете, то Вы в скором будущем потерпите крах от Ваших избирателей. Такое руководство: только для себя никуда не годится. Учтите товарищи это письмо и делайте так, как Вам говорят, а только лишь для себя.

Колхозник бедняк, 10 лет работаю в колхозе. 23-й год дождал ваших обещаний и не видел улучшения, только ухудшение. Решил написать правду. С приветом к вам колхозник.

5/VIII-40 г.

Добавление

Товарищи, все ваши постановления действуют на нас паразитически. Было постановление в 1939 году о разбазаривании земель. В постановлении было сказано, что многие утайщики земли вошли в колхоз, чтобы быть только мнимыми колхозниками и не платить налога по индивидуальной ставке и заниматься собственным хозяйством. Мы думаем вот наше правительство сделало хорошо, теперь все получим одинаково огорода. Кто имел 70 сотых га, остается на месте, у кого не было получает 0,25 га. Естественно, что у бедняка никогда не было огорода и ему не надо, а кулак и подкулачники 0,70 га. Это понятно, что они ближе к Вам. Мы знаем товарищи, что вы большинство дворяны и кого вы защищаете. Вот постановление 7 сессии об уборке и заготовке сельскохозяйственных продуктов. Мы видим здесь, что мы были голодные в этом году и на следующий год нас ожидает эта же судьба. В первую очередь выплотит государству, создать разные фонды доброкачественным зернам, а Вам товарищи колхозники послед, что останется и сколько останется, а если ничего, вы можете работать и без хлеба. Это же полное издевательство. Почему же Вы и рабочие получаете оклад жалования, а почему нет нормы колхознику 3–4 кг. на трудодень, а 800 гр., 1 кгр. или 1,5 кг. Почему колхозник работает и не знает сколько он зарабатывает. За частую он работает даром. Это вы боитесь сделать потому, что вы стараетесь обеспечить город и рабочих, т.е. себя да отправить за границу, откупить и там свое существование. Вот интересный пункт по заготовкам картофеля.

Сохранить на 1940 г. порядок, действований в 1939 году, по которому рабочие, служащие, кооперативные кустари городов и рабочих поселков к обязательным поставкам привлекаются. Разве у служащих села больше 0,15 га огорода, чем в городских и рабочих. До каких же пор будет существовать эта дифференция. Очевидно **вы поглупли и не слышите стоны масс**. Мы в этом году доставили хлеб и все в городах было. Еврей носит хлебину, спросишь что продаешь, за деньги, нет давай курицу, курицы нет. Почему же это так, да потому, что мы труженики, пахали хлеб и не в состоянии сластно прокормить, хорошо одеть своих паразитов. Вы пишите в газетах, что в Румынии вздорожали продукты на 30%, у Франции на 25% и т.д. товарищи, насколько же вздорожали у нас: мука стоила 1 руб. пуд, теперь 130-140 руб., сало было 50 коп. кило, а теперь 50 руб., картошка была 10 коп. пуд, теперь 40 руб. Вы это посчитайте и опубликуйте в газете, потому, что я мало грамотный. Не рисуйте нам ваших прекрасных достижений, а напишите правду за нас, ибо мы видим только вранье. Вот тов. ХРУЩОВ выступал с докладом после постановления дерево-посадки на огородах, **у него повернулся язык говорить**, что колхозник кушает сало с салом ему захочется и яблоко скушать. Разве он не знает, что на Украине большинство колхозников не

имеют куска хлеба, прекрасно знает, но *у него хватило нахальства это сказать*. Мы знаем, что тов. ХРУЩОВ потомственный дворянин, разве он когда либо делал добро для бедняка. Нет и не будет. Тов. СТАЛИН борется за коммунизм, но он увезь заперт в Кремле, ему нет воли. Он не видит, что вы делаете и как угнетаете колхозников Украины. Он у вас на поводу, вы его жалеете, что бы кто не убил, а если он не послушает, вы сами убьете его. СТАЛИН, это не ЛЕНИН. Это вожди, если бы он мог видеть дальше как страдают колхозники, может быть он бы и пожалел нас. Это вождь Кремля которым вы правите. Все бывшие бандиты и враги во власти, державные растратчики начисляются в миллиардах рублей каждый год.

Чиже это деньги, да это же мозолястой руки рабочего и колхозника. Он бедный, полуголодный, полуголый, работает и все отдает вам. Вы их воруете, судьи судят вас в одни двери впускают, а в другие выпускают, потому, что они тоже воры. Может быть это письмо и заденет кого, но оно правильное. Надо сменить политику руководства, дать и другим жизнь. Все исправится, лучше будет вам и нам.

Додаток Б

Лист Неделька Ефрема Семеновича до Верховного Суду УРСР

У Верховный Суд УССР

Гр-на с.Горобиевки Варвинского р-на Черниговской обл.

Неделько Ефрема Семеновича

Заявление

Я бывший учитель Горобиевской неполной средней школы Неделько Ефрем Семенович осмеливаюсь писать с просьбой о следующем: в 1940 году один из моих коллег некто Момот написал письмо Президии Верховного Совета СССР с просьбой об улучшении снабжения сельских служащих, при чем допустил, сам того не подозревая очевидно, дискредитирующие выражения по адресу Сталина. Этого было достаточно для того, чтобы в 1941 г. в апреле м-це его было арестовано и жестокими пытками, как он потом говорил мне, заставили его сказать неправду «да» т.е. участвовал в составлении письма Неделько и другой мой коллега Падалка, хотя я лично в то время был на лечении в Прилуцкой водолечебнице и никак не мог участвовать в составлении письма. Но никакие справки лечебницы, никакие оправдания – ничто не могло содействовать освобождению из под ареста, хотя всем было известно, что я в этом не был замешан и не виноват.

19 июля 1941 года в г.Чернигове нас троих судила тройка Киевского военного округа и нас троих отправили в ИТЛ в Свердловскую обл. в Богословлаг. где и пробыл я до 1954 г. За этот продолжительный период времени я потерял здоровье, сильно постарел, потерял семью, работу по своей профессии. Между тем я до сего времени не знаю за что я отбыл такое жестокое наказание и потерял лучшее с моей жизни. И только из речи тов. Хрущева и выступлений делегатов XXII съезда КПСС я узнал, что я одна из тех многих невинных жертв пострадавших во время «культы личности» вдохновляемого Сталиным и его соратниками.

В настоящее время я живу в колхозе, по мере сил своих честно помогаю колхозу, стерегу общественное стадо, приготавливаю корм и др. посильные работы выполняю.

Хочу хоть под конец жизни моей пожить при Советской власти чистым и незапятнанным гражданином общества строящего светлое будущее грядущим поколениям, а поэтому прошу Верховный Суд УССР реабилитировать меня, как человека без вины осужденного во времена культа личности сопровождаемого репрессиями и массовыми арестами.

Просит Неделько Е.С.

9. 1. 62 г.

1. АУ СБУ в Чернігівській області, ф. П-7, спр. 14997, 269 арк.
2. Парамбуль В. В якій страшній країні ми жили / В. Парамбуль // Срібнянщина. – 2017. – 16 вересня. – №36 (8808). – С.3.

ИЗ ИСТОРИИ ОДНОГО ВЧИТЕЛЬСКОГО ПИСЬМА

На основании обработанных архивных источников, в статье показано трагедию жизни трёх учителей Горобиевской неполной средней школы Сребнянского района Черниговской области Я. С. Момота, И. И. Падалки и Е. С. Недилька, которые, не взирая на репрессии советской власти против украинцев в 30-х гг. XX в., говорили правду о настоящей советской действительности. В 1940 г. они написали письмо на имя Председателя Президиума Верховного Совета СССР М. И. Калинина. В своём обращении учителя описали условия жизни украинского крестьянства и сельской интеллигенции в настоящее время. 23 июля 1941 г. Военный трибунал войск НКВД Киевской области в г. Чернигове приговорил всех троих подвергнуть лишению свободы сроком на 10 лет каждого и поражением в правах на пять лет каждого.

Ключевые слова. Я. С. Момот, И. И. Падалка, Е. С. Недилько, учителя, контрреволюционные разговоры, письма, уголовное дело, НКВД, ГУЛАГ, реабилитация.

Lidiya Nesterenko

FROM THE STORY OF ONE OF TEACHER'S LETTER

On the basis of archive sources in the article, the life tragedy of three teachers of the Gorobiev incomplete secondary school of Sribnyansky district of Chernihiv region, Yakov Spyrydonovych Momot, Ilko Ivanovych Padalka and Yefrema Semenovych Nedilka is shown. These people, despite all the repressive actions of Soviet government against the Ukrainians in the 20-30's of the last century were not afraid to speak truth about true Soviet reality openly among students, colleagues and fellow-villagers.

In August 1940, they wrote a letter to the Chairman of Presidium of the Supreme Soviet of the USSR M.I. Kalinin. In this letter, teachers described the hard and hungry life of the Ukrainian peasantry and the rural intelligentsia. The authors also pointed out that more than 2 million people died in the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine, and also described the extremely difficult situation in Ukraine in 1939-1940, which barely grew into a new wave of famine. For this, on July 23, 1941, the Military Tribunal of the NKVD of Kyiv region in Chernihiv sentenced the accused. Each of the teachers was deprived of his liberty for a term of 10 years, with the imprisonment in labor camps, and everyone was deprived of public rights for a term of five years.

The article also explores the further life of Nedilka Ye.S., who in 1962 wrote a letter to the Supreme Court of the USSR. In his letter, the teacher briefly described the reason for his imprisonment and asked for reconsidering his criminal case and his rehabilitation. However, his application was rejected. Only on the day of independence of Ukraine, namely September 26, 1991, all three teachers were finally rehabilitated.

Keywords Teachers, Ya. S. Momot, I. I. Padalka, Ye. S. Nedilko, anti-Soviet conversations, letters, NKVD, criminal case, GULAG, rehabilitation.

